

УДК 792.54:792.077"18/19"(477)

Злобін Юрій В'ячеславович,
кандидат культурології, доцент
кафедри шоу-бізнесу та індустрії моди
Київського національного університету
культури і мистецтв,

**ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛТАВСЬКОГО
АКАДЕМІЧНОГО ОБЛАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО
МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ім. М. ГОГОЛЯ
(1936–1950 рр.)**

Мета дослідження. У статті аналізується діяльність Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Гоголя в 1936–1950 рр., формування творчого колективу та репертуару в передвоєнні роки, роки Другої світової війни (1941–1944 рр.), а також особливості репертуарної політики в перші повоєнні сезони, в умовах посилення ідеологічного тиску. Враховуючи фрагментарний характер існуючих історичних та мистецтвознавчих праць, метою статті є культурологічне дослідження діяльності музично-драматичного театру в Полтаві в 1936–1950 рр. **Методологію** дослідження становить сукупність базових принципів дослідження: об'єктивності, історизму, багатофакторності, системності, комплексності, розвитку та плюралізму, а для досягнення мети дослідження використані наступні **методи** наукового пізнання: проблемно-хронологічний, конкретно-історичний, статистичний, описовий, логіко-аналітичний. **Наукова новизна** роботи полягає у культурологічному дослідженні діяльності музично-драматичного театру в Полтаві в 1936–1950 рр. **Висновки.** Доведено значення діяльності Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Гоголя в культурному житті та його вплив на формування суспільно-політичного процесу в ідеологічно напружених довоєнних та повоєнних умовах відбудови країни після перемоги над німецько-фашистськими загарбниками.

Ключові слова: вистави, акторський склад, репертуарна політика, театральна трупа, евакуація, окупація, постанови.

Злобін Юрій Вячеславович, кандидат культурологии, доцент кафедры шоу-бизнеса и индустрии моды Киевского национального университета культуры и искусств

Особенности творческой деятельности Полтавского академического областного украинского музыкально-драматического театра им. Н. Гоголя (1936-1950 гг.)

Цель исследования. В статье анализируется деятельность Полтавского академического областного украинского музыкально-драматического театра им. М. Гоголя в 1936–1950 гг., формирование творческого коллектива и репертуара в предвоенные годы, годы Второй мировой войны (1941–1944 гг.), а также особенности репертуарной политики в первые послевоенные сезоны, в условиях усиления идеологического давления. Учитывая фрагментарный характер существующих исторических и искусствоведческих трудов, целью статьи является культурологическое исследование деятельности музыкально-драматического театра в Полтаве в 1936–1950 гг. **Методологию исследования** составляет органическая совокупность базовых принципов исследования: объективности, историзма, многофакторности, системности, комплексности, развития и плюрализма, а для достижения цели исследования использованы следующие методы научного познания:

проблемно-хронологический, конкретно-исторический, статистический, описательный, логико-аналитический. **Научная новизна** работы заключается в культурологическом исследовании деятельности музыкально-драматического театра в Полтаве в 1936-1950 гг. **Выводы.** Доказано значение деятельности Полтавского академического областного украинского музыкально-драматического театра им. М. Гоголя в культурной жизни и его влияние на формирование общественно-политического процесса в идеологически напряженных довоенных и послевоенных условиях восстановления страны после победы над немецко-фашистскими захватчиками.

Ключевые слова: спектакль, актерский состав, репертуарная политика, театральная труппа, эвакуация, оккупация, постановления.

Zlobin Yuriy, Candidate of Cultural Science, Kyiv National University of Culture and Arts

Creative features of activities of the Poltava Regional Academic Ukrainian Gogol Theatre of Musical Drama (1936–1950)

Purpose of Article. The research examines the activities of the Poltava Regional Academic Ukrainian Gogol Theatre of Musical Drama in 1936–1950 years of the twentieth century, the formation of the creative team and repertoire in pre-war years, the years of the Second world war (1941–1944), and the repertoire policy in the first postwar season in front of the face of increasing ideological pressure. Due to the fragmented nature of the existing historical and artistic works, the aim of the paper is a cultural study of musical drama theatre in Poltava in 1936–1950. **The methodology** of the research is the organic combination of the fundamental principles of analysis: objectivity, historicism, systematic, integrated approach, development, and pluralism to achieve the objectives of the study the following methods of scientific knowledge: problem-chronological, specific historical, statistical, descriptive, logical, and analytical. **Scientific novelty** of the work lies in the cultural study of musical drama theatre in Poltava in 1936–1950. **Conclusions.** The research has proved the value of the activities of the Poltava Regional Academic Ukrainian Gogol Theatre of Musical Drama in cultural life and its influence on the formation of the socio-political process in the ideologically harsh pre-war and post-war conditions of reconstruction of the country after the victory over the Nazi invaders.

Key words: show, the cast, the repertoire policy, and theater, evacuation, occupation, decisions.

Актуальність теми дослідження полягає у висвітленні особливостей творчої діяльності Полтавського українського музично-драматичного театру ім. М.Гоголя 1936–1950 рр., творчого складу трупі з дня заснування; умов роботи колективу в евакуації та в роки німецької окупації під час Другої світової війни; аналізі репертуарної політики в повоєнні роки, які в історії українського театру ХХ ст. пов'язані з посиленням ідеологічного тиску.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження історії розвитку театрального мистецтва регіонів України взагалі та Полтавщини зокрема, привертає увагу сучасних науковців недостатньою розробкою, бо протягом тривалого часу ця проблематика висвітлювалася необ'єктивно та упереджено. Деякі аспекти творчої діяльності Полтавського українського музично-драматичного театру ім. М. Гоголя частково висвітлено в працях істориків, театрознавців та мистецтвознавців. Наприклад, в публікаціях В. Ревеуга «Полтавщина в роки другої світової війни (1939-1945 рр.)», В. Гайдабури «Театр захований в архівах» (1998), О. Роготченка «Соціалістичний реалізм і тоталітаризм» (2007), Ю. Станішевського «Український театр у перші повоєнні десятиліття» (2006), В. Заболотної «Театральна Україна у полудень віку:

український драматичний театр 40-60-х рр. ХХ століття» (2006) та ін. Проте ці роботи мають узагальнюючий характер, а, відтак, діяльність Полтавського українського музично-драматичного театру ім. М. Гоголя не стала темою ґрунтового культурологічного дослідження.

Враховуючи фрагментарний характер існуючих історичних та мистецтвознавчих праць, метою статті є культурологічне дослідження діяльності музично-драматичного театру в Полтаві в 1936–1950 рр.

Виклад основного матеріалу. Якщо в першій половині 30-х рр. ХХ ст. в Полтаві працювали робітничо-селянський театр, робітничий театр опери і балету (кер. Г. Вольгемут), театр опери «Рух» та мандрівний театр, то навесні 1936 р. відкрився стаціонарний театр в приміщенні просвітницького будинку ім. Миколи Гоголя – Державний театр музичної драми, творчий склад якого сформований з трупі Комсомольського оперного театру-студії при Харківській філармонії, керівником якої з 1933 р. був В.М. Скляренко.

1 травня 1936 р. відбулася прем'єра опери М. Мусоргського «Сорочинський ярмарок», постановку якої здійснили В.Скляренко і диригент К. Дорошенко. У виставі брали участь артисти: В. Варецька, К. Галайта, Р. Єфименко, Л. і А. Іванченко, П. Захаров, Є. Золотаренко, М. Йосипенко, К. Кошевський, П. Колесник, Є. Коханенко, З. Лопатніченко, І. Мар'яненко, М. Міцкевич, К. Осмяловська, Є. Селецька, Д. Степовий, Л. Солнцева, М. Терещенко, Є. Хутірна, С. Цуканов, М. Янковський та ін. [1, 777-778].

В. Скляренко очолював театр лише протягом першого сезону, а за основу репертуару брав музичні вистави, наприклад «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського та класичну оперету Ж. Оффенбаха «Перікола» [2, 56], а згодом режисери здійснили постановки: «Наталка Полтавка» І. Котляревського (1936 р.), «Правда», «Банкір», «Платон Кречет» О. Корнійчука (1937 р.), «Таланти і шанувальники» О. Островського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка (1937), «Катерина» М. Аркаса (1939), «За двома зайцями» М. Старицького, «Безталанна» І. Карпенка-Карого (1938), «Міщанин у дворянстві» Ж.-Б. Мольєра (1938); в 1939 р. М. Терещенко вперше на українській сцені поставив «Дванадцять ніч» В. Шекспіра [1, 777-778]; в 1940-му – «Підступність і кохання» Ф. Шіллера, а в переддень війни – «Машеньку» О. Афіногенова [3, 405].

У 1937 р. театр став обласним, при ньому працювала акторська студія та студія підготовки керівників самодіяльних театральних колективів.

У листопаді 1938 р, з нагоди 100-річчя від дня смерті І. Котляревського, після промови М. Рильського, театральний колектив здійснив показ вистави «Наталка Полтавка», в якій головну роль зіграла народна артистка СРСР М. Литвиненко-Вольгемут.

Як відомо, на початку 1941 р. в Україні працювало 133 театральних колективи [4]. В кожній області було кілька стаціонарних та 5–6 пересувних театрів, артисти яких брали участь в політико-інформаційній роботі з сільським населенням.

У червні 1941 р. українські театри припинили діяльність, з артистичного складу формувалися фронтові бригади та творчі колективи для агітаційної роботи. З початком евакуації, а в першу чергу «вивозили кваліфікованих робітників та службовців, людей похилого віку, жінок та молодь, промислове обладнання, верстати й машини, кольорові метали, пальне та інші цінності, що мали державне значення» [5, 497], більшість театральних колективів були на гастролях: Київський український драматичний театр ім. І. Франка – в Москві, Харківський український драматичний театр ім. Т. Шевченка – в Миколаєві; Одеський театр Революції – в Мінську, Дніпропетровський театр ім. Т. Шевченка – в Тулі, Запорізький театр ім. М. Заньковецької – у Харкові, Полтавський ім. М. Гоголя – в Дніпропетровську, а Київський театр опери і балету ім. Т. Шевченка завершував сезон виставою «Отелло» [6, 399].

Згідно з евакуаційним планом, українські театри вивезли в Башкирську (Уфа), Казахську (Акмолінськ, Актюбінськ, Алма-Ата, Гур'єве, Джамбул, Зирянівськ, Караганда, Кизил-орда, Семипалатинськ, Чимкент), Киргизьку (Джелан-Абад, Кізіл-Кія, Пржевальськ, Токмак, Фрунзе), Татарську (Єлабуг), Туркменську (Краснозаводськ), Узбецьку (Андіжан, Наманган, Ташкент, Фергана) РСР, Північний Кавказ (Нальчик, Моздок), Урал (Свердловськ), Далекий Схід (Хабаровськ), до Східної (Іркутськ, Красноярськ, Улан-Уде, Чіта) та Західної Сибірі (Новокузнецьк, Новосибірськ, Павлодар, Тобольськ), у Воронежську область (Калач), Ставропольський та Алтайський край (Барнаул). У липні-листопаді 1941 р. 22 українські театральні колективи, майже в повному складі, евакуювали з прифронтової смуги, а в призначених містах ними займалися міські комісії, які були зобов'язані надати житло, харчові пайки та забезпечити належними умовами для подальшої творчості. Місцеві театри закривалися, а театральні колективи працювали в клубах або будинках культури. Для прибулих артистів евакуйованих театрів міська влада виділила помешкання: заслуженим або народним – номери в готелях або окремі квартири, а інших підселяла або виділяла службові приміщення; евакуйованим з власної ініціативи – пільги не надавалися.

Формування творчого складу та діяльність фронтових бригад відбувалися під контролем політуправління, відділи якого надсилали заявку до Головного політичного управління Робітничо-селянської Червоної армії про кількість артистичних бригад та їх маршрути. Всесоюзний Комітет складав місячний план виїзду бригад та надсилав їх в евакуаційні комісії театрів, філармоній, творчих спілок. Представники творчих колективів згідно цих планів складали списки артистів і відсилали їх до комітету у справах мистецтв при РНК СРСР. Фронтові бригади проходили конкурс на Оглядовій комісії, до складу якої входили представники Комітету у справах мистецтв, ГПУ РСЧА, ЦК Союзу працівників мистецтв [7, 43] і тільки після схвалення комісією програми та художнього рівня виконання артистами номерів, творчий колектив отримував посвідчення фронтової бригади, а відтак, його використовували для військових потреб [8].

Комітет у справах мистецтв СРСР проводив з артистами фронтових бригад політико-виховну роботу: бесіди, доповіді, тематичні лекції, зустрічі з Героями Радянського Союзу; збори, на яких заслуховувалися звіти про виконання поставлених завдань, про їх творчу діяльність друкували повідомлення в «Бойових листках» [9, 67].

З початком театрального сезону змінився репертуар, тепер він складався з вистав історичної та героїко-патріотичної тематики, а найбільш популярними стали «малі», мобільні, невеличкі твори – «одноактівки» або сценки з вистав.

«Малу драматургію» для політичної агітації та пропаганди використовували в 1920-ті роки культбригади. Завдяки особливостям цього жанру невеличкий акторський колектив на імпровізованому сценічному майданчику з примітивною декорацією та реквізитом розігрував «плакатні» сценки, викликаючи у глядача вибух емоцій.

Концертні колективи здебільшого виступали у госпіталях, де проводили концерти, «концерти-конверси», міні-концерти, або займалися з червоноармійцями художньою самодіяльністю [9, 67].

Режисери евакуйованих театрів поверталися до вистав довоєнного репертуару: «Загибель ескадри» та «Богдан Хмельницький» О. Корнійчука, «Полководець Суворов» І. Бахтеєва та О. Розумовського, «Любов Ярова» К. Треньова, «Фельдмаршал Кутузов» В. Соловійова, «Пархоменко» В. Іванова, а з 1942 р. – постановкою нових творів радянських драматургів: «Фронт» О. Корнійчука, «Російські люди» та «Чекай на мене» К. Симонова, «Навала» Л. Леонова, «Нічна тривога» І. Кочерги, «Син династії» Ю. Яновського та ін.

У серпні 1941 р. об'єднали театральні трупі Полтавського обласного театру музичної драми та Полтавського колгоспного театру ім. І.П. Котляревського, а в Зирянівську (Казахська РСР) актори і режисери співпрацювали з Ізюмським робітничо-колгоспним театром [10]. За час евакуації репертуар театру складався з 32 вистав.

Німецькі окупаційні війська захопили Полтаву 18 вересня 1941 р., у жовтні розпочав роботу Полтавський музично-драматичний театр ім. М. Гоголя [11, 85] та оперний театр, керівником якого був Пфлегер, а згодом обер-ефрейтор З.-П. Вольфер (художній керівник); обов'язки директора виконував Ю. Сидорук, якого невдовзі замінили З.-П. Вольфером («піаністом із Гамбурга, який... брутально поведився з акторами»). Режисерами театру працювали П. Захаров, О. Григораш та З.-П. Вольфер; художниками – Гудзенко, Репринцев; диригентами – П. Рябинін, Г. Жуковський; хормейстером – Шаповаленко; балетмейстерами – М. Бедерф і Ю. Кузьменко [12, 45]; на початку 1943 року в театрі працювало 285 осіб постійного складу, з них – 75 хористів і 45 музикантів оркестру. До червня 1943 року театральний колектив здійснив понад 350 вистав і 123 концерти, на яких були «присутні 324 945 осіб – місцеві німецькою мовою: з 24 вистав оперети «Мадам Баттерфляй» Дж. Пуччіні, лише 5 – українською» [11, 85].

У книзі «Театр, захований в архівах» (1998) В. Гайдабура наводить перелік акторського складу: «Жінки: В. Багмет, Борисова, К. Костіна, Г. Михайлова,

Міхновська, Т. Ніколенко, Е. Носова, В. Сідак, Тарноградська, Г. Триріг, М. Феденко, В. Чайка, Н. Юцкевич. *Чоловіки*: Баранович, Безрідний, Б. Гмиря, О. Григораш, П. Захаров, І. Зейферт, Ю. Ковінько, Кучеренко, І. Лазаренко, Маликов, М. Машенко, Миколенко, Писако, М. Пасинка, В. Поліцар (балет), Постольник, І. Ребро (хор), С. Самійленко, К. Шведов, Шкурат [12, 45].

У грудні 1941 та січні 1942 рр. у Полтаві гастролював Б. Гмиря, який з квітня став артистом трупи місцевого театру. Невдовзі З.-П. Вольфер здійснив постановку опер «Фіделіо» Л. ван Бетховена, в «Фауст» Ш. Гуно, «Богема» Дж. Пуччіні, в яких партії Рокко, Міфестофеля, Колена виконав Б. Гмиря. У виставах брала участь і полтавська співачка Н. Носенко.

19 вересня 1943 р. полтавський театр виступав у Кам'янець-Подільську з виставами З. Вольфера «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм» та «Циганський барон», а згодом театральний колектив відправили у Німеччину. У березні 1944 р., після визволення Полтави від німецьких загарбників, було відновлено роботу Полтавського обласного музично-драматичного театру ім. М.В. Гоголя. Щоправда, знаходився він деякий час на другому поверсі середньої школи № 3, бо приміщення театру відбудовували після пожежі. Головним режисером театру був заслужений артист УРСР Р. Єфименко, режисерами – І. Гайсинський та Ю. Лисенко; в акторській трупі працювали: Є. Золотаренко, Л. Оніщенко, В. Рудевська, Г. Некряч, І. Моровщик, С. Оніпко, Д. Степови, В. Гаєвський, П. Лисенко та ін.

Театральний сезон відкрився виставами «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького, «Безталанна», І. Карпенка-Карого та «Украдене щастя» І. Франка, а згодом у репертуарі були і вистави «Маруся Богуславка» М. Старицького, «Ревізор» М. Гоголя, «Без вини винні», «Не все котові Масляниця» О. Островського, «Діти сонця М.Горького, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого» та радянських драматургів: «Весілля в Малинівці» Л. Юхвіда, «В степах України» О. Корнійчука та ін.

Радянське партійне керівництво використовувало театральне мистецтво як засіб ідеологічної пропаганди. Змінилася політична ситуація в країні, змінилася й репертуарна політика: якщо в перших повоєнних сезонах 1944–1945 та 1945–1946 років пропагувалися вистави патріотичної тематики, про мужність та самовідданість радянського народу у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, то з початком відбудови постала необхідність у виставах, які б пропагували ідею самовідданої та чесної праці в ім'я комуністичного майбутнього.

У постанові Оргбюро ЦК ВКП(б) «Про репертуар драматичних театрів і мірах з його покращення» від 26 серпня 1946 року стан репертуарів театрів визнавався незадовільним. Серед недоліків вказувалося на недостатню кількість в репертуарах театрів п'єс радянських авторів сучасної тематики, а серед тих, які були поставлені «...є п'єси слабкі і безідейні», «антихудожні і примітивні (...) написані безграмотно...» [13]. У постанові йшлося і про те, що керівництво театрів постановку вистав за п'єсами сучасної радянської драматургії доручає другорядним режисерам, які задіюють в постановці вистав посередніх акторів,

що сценографи театрів не приділяють належну увагу їх художньому оформленню, а як наслідок, вистави не користуються попитом глядача [13].

Комітету у справах мистецтв дорікали, що вони не контролюють репертуари драматичних театрів, і як наслідок, серед вистав забагато зарубіжної драматургії, яка була «спробою отруїти свідомість радянських людей світоглядом ворожим радянському суспільству, оживити пережитки капіталізму в свідомості і побуті», та вистав історичної тематики, в «яких ідеалізується життя царів, ханів, вельмож» [13].

11 жовтня 1946 року ЦК КП(б)У прийняв постанову «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР та засобах для його покращення», в якій наголошувалося, що в репертуарах українських театрів практично відсутні вистави на сучасні теми, подавався перелік театрів та кількість здійснених за сезон 1945–1946 років прем'єрних постановок, присвячених сучасній радянській дійсності. Так, наприклад, у «Київському драматичному театрі ім. І. Франка з 16 п'єс – лише 3, в Київському театрі російської драми ім. Лесі Українки з 14 – 4, в Харківському театрі ім. Т. Шевченка з 17 – 3, у Львівському театрі ім. М. Заньковецької з 16 – 3» тощо [13], а оперні театри «...не здійснили жодної постановки радянських композиторів, присвячених сучасному життю...», не створили «...високоідейних та повноцінних в художньому відношенні вистав про перемогу радянського устрою...» [13]. Натомість на сценах провідних українських театрів (Харківського ім. Т. Шевченка, Ворошиловградського театру російської драми та ін.), режисери займаються постановками «чужих і пошлених п'єс» («Дружина Клода» О. Дюма (сина), «Дорога до Нью-Йорка» Л. Малюгіна та В. Рискіна, «Вбивство містера Паркера» Моррісона та ін.), що «суперечить виховній політиці радянської влади і є спробою відживити пережитки капіталізму в побуті й свідомості радянських людей» [13].

Реакція відповідних установ була миттєвою: Комітет у справах мистецтв УРСР та Управління контролю за репертуаром заборонили постановки вистав: «Чому не гаснуть зорі» О. Копиленка, «Кум мірошник» Д. Дмитренка, «Запорізький скарб» К. Ванченка, «Бувальщина» А. Велисовського, «Квартет» І. Кочерги, «Дні війни» та «Хмара» О. Суходольського, «Над Черемошем» Ю. Мокрієва, «Син династії» Ю. Яновського, «Літак спізнюється на добу» І. Савченка та Н. Рибак, «Архітектор Дніпровий» І. Кологойди, «На Вкраїні милій» І. Чабаненка [14; 55], а в першу чергу з репертуарів вилучили вистави «Дружина Клода» О. Дюма (сина), «Дорога до Нью-Йорка» Л. Малюгіна та В. Рискіна, «Вбивство містера Паркера» Моррісона.

На республіканській нараді завідувачів обласних відділів мистецтва, яка відбулася 10 червня 1947 року, Голова комітету у справах мистецтв при раді Міністрів УРСР Н. Пашин, наголосив, що в театральному сезоні 1946–1947 років на сценах українських театрів збільшилася кількості постановок п'єс О. Корнійчука, І. Кочерги, Л. Первомайського, Л. Дмитерка та І. Ле.

Знаходимо свідчення цього і у періодичних виданнях того часу: «У формуванні комуністичного світогляду, ідеології та створенні культурного відпочинку для трудящих немало роль відіграють драматичні театри Полтави

та Кременчука ...поліпшено роботу театрів і клубів області після постанови ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У про роботу на ідеологічному фронті (...) На сцені з'явилися змістовні сучасні п'єси – «Російське питання», «Далеко від Сталинграда» [15].

Оновлення репертуару театрального сезону 1946–1947 років – свідчення ідеологічного тиску на художні ради театрів, які були вимушені виконувати рішення постанов ЦК КП(б)У, під наглядом Управління контролю за репертуаром та масовими видовищами.

Протягом сезону 1948–1950 рр. репертуар Полтавського обласного музично-драматичного театру ім. М. Гоголя складався з 34 вистав, серед яких і «Закон честі» О. Штейна, «Макар Діброва», «Калиновий гай», О. Корнійчука, «Нескорена полтавчанка» П. Лубенського, «Голос Америки» В. Лавреньова, «За другим фронтом» В. Собка, «По ту сторону». «Життя починається знову» Ю. Буряківського та ін.; неабияким успіхом користувалися постановки української класичної драматургії.

Висновки. У перші повоєнні роки колектив Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Гоголя працював в умовах зростання ідеологічного тиску та переслідувань, що й позначилося на творчих здобутках. Зростали вимоги партійних органів до репертуару, а тому режисери та актори напружено працювали над постановками нових п'єс молодих драматургів аби зацікавити українського глядача.

Література

1. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А.В. Кудрицького. – Київ: Українська Енциклопедія, 1992. – 1024 с.
2. Волков М.К. Режисерське мистецтво В.М. Скляренка в контексті історії української театральної культури 20-х-70-х рр. ХХ ст. дис. ...кандидата мист. : 17.00.01 / Волков Михайло Костянтинівич. – Київ, 2007. – 190 с.
3. Театральная энциклопедия / Гл. ред. П. А. Марков. – Т. 4. – Москва: Советская энциклопедия, 1965. – 1152 стб.
4. Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва України, м. Київ (ДМТМКМ України). Справка о сети театров. Титульный список театров по УССР. По отчетным данным за 1940 год. инв. № т. з. 8262.
5. Пастушенко Т. Дорога на Схід: евакуаційна епопея / Т. Пастушенко // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття : історичні нариси / ред. кол. : В.А.Смолій та ін. Київ: Наукова думка НАН України, 2011. – Кн. 2. – С. 497–509.
6. Роготченко О. О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Київ: ФЕНІКС, 2007. – 608 с.: іл.
7. Герасимова Н. П. Патриотическая деятельность московских театров в годы Великой Отечественной войны: дис. ...канд. ист. наук : 07.00.02 / Герасимова Наталья Петровна. – Москва, 1988. – 204 с.
8. Российский государственный архив литературы и искусства, г. Москва (РГАЛИ) Ф. 962 Комитет по делам искусств при Совете Министров СССР (Москва, 1936–1953) Оп. 3. Д. 1104. Сведения об эвакуированных театрах и учреждениях искусств, л. 38.
9. Попова В. В. Механизмы формирования патриотического сознания населения в годы Великой Отечественной войны : На материалах Москвы и Московской области: дис. ...кандидата ист. наук : 07.00.02 / Попова Вера Владимировна. – Москва, 2003. – 205 с.

10. Історія театру [Електронний ресурс] // Полтавський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М.В. Гоголя. – Режим доступу : <http://teatr-gogolya.pl.ua>. – 14.07.2017.
11. Ревегук В. Я. Полтавщина в роки другої світової війни (1939–1945 рр.) / В. Я. Ревегук. – Полтава, 2004. – 288 с.
12. Гайдабура В. Театр, захований в архівах / В. Гайдабура. – Київ: Мистецтво, 1998. – 224 с.
13. Літературна газета. – 1948. – 12 окт. (№ 41).
14. Барабан Л. Драма і театр України 1940–1950 рр. / Л. Барабан // Студії мистецтвознавчі. Київ: ІМФЕ НАН України, 2007. – № 4(20). – С. 53–68.
15. Безносик А. Культура на Полтавщині в післявоєнні роки / А. Безносик // Зоря Полтавщини. – 1948. – 22 вересня.

References

1. Poltava: Encyclopedic reference. (1993). Kiev: Ukrainian encyclopedia [in Ukrainian].
2. Volkov, M. K. (2007). The art of Directing. M. Sklyarenka in the context of the history of Ukrainian theatrical culture of the 20's-70-ies of XX century. Doctor's thesis. Kyiv: B.v. [in Ukrainian].
3. Theatre encyclopedia. (1965). Moscow: Soviet encyclopedia [in Russian].
4. State Museum of theatre, music and cinema of Ukraine, Kyiv. Certificate of network theaters. Title list of theaters in the USSR. On a reported basis during 1940.
5. Pastushenko, T. ((2011). Road to the East: evacuation epic. Ukraine in the Second world war: a view from the twenty-first century : historical essays (pp. 497-509). Kiev: Naukova Dumka of the national Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
6. Rogotchenko, A. A. (2007). Socialist realism and totalitarianism. Kiev: FENIKS [in Ukrainian].
7. Gerasimova N. P. (1988). Patriotic activity of the Moscow theater in the years of the great Patriotic war. Doctor's thesis. Moscow [in Russian].
8. Russian state archive of literature and art in Moscow. Committee on Affairs of arts at Council of Ministers of the USSR (Moscow, 1936-1953). Information about evacuated theaters and institutions of art.
9. Popova, V. V. (2003). Mechanisms of formation of Patriotic consciousness of the population in the years of the great Patriotic war : On materials of Moscow and Moscow region. Candidate's thesis. Moscow [in Russian].
10. Story theatre. (14.07.2014). The Poltava regional academic Ukrainian musical drama theatre named after Gogol, N. V. Retrieved from <http://teatr-gogolya.pl.ua>.
11. Reveguk, V. J. (2004). Poltava during the second world war (1939-1945). Poltava [in Ukrainian].
12. Gaidabura, V. (1998). Theatre hidden in the archives. Kyiv: Art [in Ukrainian].
13. Literatyrna gazeta, 1948, 41 [in Ukrainian].
14. Baraban, L. (2007). The drama and theatre of Ukraine in the 1940-1950. Studii mustetstvoznavchi, 4, 53-68 [in Ukrainian].
15. Beznosik, A. (1948). Culture in the Poltava region in the postwar years. Zoria Poltavshiny, September 22 [in Ukrainian].